

sionare. Zbog tih stvarnosti, ova knjiga omogućuje čitatelju da prepozna dobre i pozitivne kao i negativne elemente koje može donijeti misijsko djelovanje stranih misionara. No, još važnije, ova nas knjiga poziva prepoznati da “misijska polja” s vremenom moraju postati odgovorne misijske stanice i na domaćem i na stranom terenu. Povremeno ova knjiga može postati nesavladiva čitatelju koji nije upoznat s terminologijom i razvojem u misijskom svijetu evanđeoskih crkava, no uglavnom ima svoje mjesto na visokim učilištima, u crkvi i u javnosti koja želi znati više o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti misijskoga rada u evanđeoskim crkvama.

Ervin Budiselić

Prevela s engleskog Ljubinka Jambrek

Mihail Riklin

Komunizam kao religija: intelektualci i oktobarska revolucija

Fraktura, Zaprešić, 2010, 205 str.

Mihail Kuzmič Riklin ruski je filozof rođen 1948. u današnjem Sankt Peterburgu. Magistrirao je i doktorirao u Moskvi, dok od 2007. živi i radi u Berlinu gdje je profesor filozofije na Sveučilištu Humboldt. Bio je bliski suradnik Jacquesa Derrida, jednog od najpoznatijih filozofa 20. stoljeća, kojemu je ova knjiga i posvećena. Za Riklina se može reći da utjelovljuje spoj suvremene zapadne filozofske misli s ruskom filozofijom. Izvorno izdanje tiskano je 2008. u Frankfurtu na Majni, a s ruskog na hrvatski preveo ga je Ivo Alebić.

Knjiga se sastoji od tri djela. Prvi dio “Crveni oktobar” (str. 11-54) opisuje dolazak i osvajanje vlasti Vladimira I. Lenjina i njegovih boljševika. Lenjin je bio borbeni ateist, svi oko njega su također bili borbeni ateisti, primjerice Lav Trocki, koji je kasnije ispao iz milosti. Ateizam i borba protiv svake religije postat će sastavni dio ruskog komunizma, ali brišući stare religije, komunizam postaje kultom, sebe stavlja na njihovo mjesto. Iako su boljševici u početku vjerovali u svjetsku revoluciju, od Desetog kongresa Svesavezne *komunističke partije (boljševika)* u ožujku 1921, polako se odustaje od svjetske revolucije i koncentrira se na Rusiju i Sovjetski Savez, pritom gušeći bilo kakav pluralizam u Partiji. Što Partija odluči, to postaje dogma. Smrt Lenjina 1924. samo će učvrstiti komunistički kult; “Lenjinov mauzolej na Crvenom trgu postao je središtem novoga kulta. Svojim postojanjem on je dokazao da poricanje teizma ne znači ukidanje religije, da je neteistička religija moguća” (str. 27). Spomenuti mauzolej postat će mjesto hodočašća, mumificirani Lenjin (p)ostaje živo božanstvo. Autor lucidno primjećuje da “umjesto da izumre, religija je promijenila formu; transcendentno je, izgubivši onostranost, postalo imanentno” (str. 28). Riklin naglašava da je iz kršćanske

perspektive bilo teško vidjeti komunizam kao religiju. Kršćanski autori, ako su i promatrali komunizam kao religiju, onda su ga vidjeli kao karikaturu religije, iako je iz pozicije sociologije ili psihologije nedvojbeno riječ o religiji.

Drugi dio knjige nosi naziv "Vjerovanje bez Boga" (str. 57-184). Uz lokalne sovjetske hodočasnike, naći se i dosta europskih lijevo orijentiranih intelektualaca koji će pobožno hodočastiti na Lenjinov grob i u Sovjetski Savez, u obećanu zemlju bez kapitalizma i ostaviti pisani trag o tome između dva svjetska rata. Jacques Derrida definirat će tu literaturu kao "književno i religiozni profetski žanr" i za njega je predložio naziv "povraci iz SSSR-a" (str. 57). Kao što kršćani, uz svoju zemaljsku domovinu, često znaju napomenuti da imaju i onu nebesku, tako su europski lijevi intelektualci skloni komunizmu, imali SSSR kao drugu i odabranu domovinu. Općenito, putovanja u sovjetsku Moskvu bila su povod mnogim obraćenjima. Neki su postojali komunistima, dok su uvjereni komunisti često gubili svoju vjeru vidjevši kako komunizam izgleda na licu mjesta. Raymond Arond opisat će komunizam kao "opijum za intelektualce" (str. 62), tako da se ne treba čuditi zašto je toliko zapadnih intelektualaca odilazilo u Rusiju. Riklin u ovom dijelu knjige analizira takve zapise na primjeru Bertranda Russela, Waltera Benjamina (koji je pak autor djela "Kapitalizam kao religija"), Arthura Koestlera, Andrea Gidea (ljevičara, ali i dalje sklonog kršćanstvu, koji će se posebno razočarati u SSSR-u), Liona Feuchtwangera i Bertolta Brechta, svakoga u zasebnom poglavlju. Primjerice, razočarani komunist Arthur Koestler među ostalim piše da "svladavši 'Džugašvili stil', stavivši u zgrade svijet zdravog razuma, partijski član mogao se natjerati da povjeruje što god želi" (str. 131), ali primjećuje i paradoks komunističkih vjernika čija je "vjera bila čvršća što su se manje smatrali religioznima, što su odlučnije zagovarali ateizam" (str. 133.). Nisu svi postali antikomunisti nakon viđenoga, primjerice Lion Feuchtwanger opravdavao je staljinističke čistke u svome djelu "Moskva 1937." i ostao je komunist. U spomenutom djelu može se vidjeti kako optuženi na montiranim procesima, poput religijskih fanatika, surađuju s vlastitim krvnicima, time rušeći pravni sustav. Riklin primjećuje da je komunistička vjera tih optuženih "do kraja ostala antigradanska" (str. 168). Također, Bertolt Brecht je ostao komunistički vjernik koji je izjavio: "Nikada neću napisati ništa protiv SSSR-a. Sve je drugo moguće, ali ovo ne" (str. 181). Trebalo bi spomenuti na ovome mjestu Miroslava Krležu i njegovo djelo *Izlet u Rusiju* (Zagreb, 1926), što se uklapa u navedeni trend i žanr koji je Derrida predložio. Mihajlo Mihajlov, profesor zadarskog odjela Sveučilišta u Zagrebu, izdaje 1965. utjecajno *Ljeto moskovsko 1964*, kompletno na njemačkome i engleskom jeziku u inozemstvu, a jugoslavensko izdanje je tiskano samo u prvom od dva predviđena dijela (Delo, Beograd, 1965). Titov režim osudio ga je 1966. na zatvorsku kaznu zbog blaćenja ugleda SSSR-a. Mihajlov će postati jedan od najpoznatijih komunističkih disidenata na Zapadu i opet će biti suđen 1975, a 1978. protjeran je iz

države.

Treći dio Riklinove knjige je "Epilog" (str. 185-205). Autor primjećuje: "Komunizam će postojati sve dok postoji 'novi čovjek', produkt ateističke vjere" (str. 190). Riklin se dotiče stanja u suvremenoj Putinovoj Rusiji. Ljuti ga da ima sve više nekritički pozitivnog stava spram Staljina. Detronizirani ruski komunisti našli su, krajnje paradoksalno, saveznike u Ruskoj pravoslavnoj crkvi. Dio klera, koji je posebno naklonjen Staljinu, Riklin naziva "pravoslavni staljinisti" (str. 199). Staljin je za Drugoga svjetskoga rata olabavio progon Ruske pravoslavne crkve, odobrio je "izgradnju Crkve koja je bila podčinjena interesima ateističkog režima" (str. 202), što očito da današnji "pravoslavni staljinisti" ne uviđaju. Autor knjige na kraju zaključuje da će, sve dok Rusija ne bude do kraja demokratska, i dalje postojati žanr "povrataka", navodeći primjer memoara bivšeg njemačkog kancelara Gerharda Schrödera čija se Rusija značajno razlikuje od Rusije u djelima ubijene novinarkе Ane Politkovske.

U suvremenoj Europi sve se više tjera religija iz javnoga života i to ponajviše kršćanstvo. Ova knjiga pokazuje sličnu situaciju u Sovjetskom Savezu gdje je komunizam u spoju s borbenim ateizmom, gušeći religiju, od sebe napravio religijski kult. Riklinovo djelo je stoga važno teolozima jer prikazuje mehanizam jedne netranscendentne antipacifističke religije. Opasno je kada politika i religija budu pretijesno povezane, a najopasnije je kada se ideologija i politika stope u jedno, kada car i bog postanu jedno, direktno prkoseći Gospodinovim riječima: "Caru podajte carevo, a Bogu Božje!" (Mk 12,17).

Mislav Miholek